

ZABAWY Z PRAWEM AUTORSKIM

RYSZARD MARKIEWICZ

Wolters Kluwer

ZABAWY Z PRAWEM AUTORSKIM

RYSZARD MARKIEWICZ

Wolters Kluwer

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Warszawa 2015

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Rybczyńska

Łamanie
Sławomir Sobczyk

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych
Przemysław Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄZKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN 978-83-264-7976-2

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	9
II. UTWÓR I JEGO OCHRONA W PRAWIE AUTORSKIM – ILUSTROWANE ABC I D	11
1. Wprowadzenie	11
2. Prawo autorskie w systemie prawa	12
3. Utwór	15
A. Uwagi ogólne	15
B. Brak ochrony pomysłu	18
C. Postacie utworów	27
D. Prawne kategorie utworów	38
a) Dzieło samoistne i inspirowane	38
b) Dzieło zależne	42
c) Dzieła współautorskie i łączne	44
d) Bazy danych	44
e) Dzieła zbiorowe, pracownicze	45
4. Znaczki, banknoty i inne przedmioty wyłączone spod ochrony autorskiej na podstawie art. 4 pr. aut.	46
5. Powstanie i czas ochrony praw autorskich	52
6. Autorskie dobra osobiste (treść i ochrona)	52
A. Uwagi ogólne	52
B. Prawo do autorstwa	54
C. Prawo do integralności	63
D. Prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu	69
7. Autorskie prawa majątkowe (treść i ochrona)	70
A. Treść autorskich praw majątkowych	70
B. Naruszenie autorskich praw majątkowych	71

8. Dozwolony użytek	92
A. Uwagi ogólne	92
B. Dozwolony użytek osobisty	93
C. Cytat	94
D. Parodia	95
E. Prawo panoramy	101
F. Skandal z wizerunkiem prezydenta	103
9. Zamiast zakończenia	106
III. FOTOGRAFIA	109
1. Fotografia jako utwór	109
A. Dopuszczalność klasyfikacji fotografii jako przedmiotu prawa autorskiego . . .	109
B. Istnienie cech utworu w fotografii	110
2. Podmiot prawa autorskiego (współautorstwo)	116
3. Naruszenie prawa autorskiego w związku z fotografią	117
A. Uwagi ogólne	117
B. Niechroniony pomysł	119
C. Kompozycja zdjęcia	126
D. Fotografia portretowa	128
E. Zakres ochrony	130
F. Przejęcie planu wyrażenia w fotografii	135
G. Fotografia dzieł plastycznych	137
H. Naruszenie czy brak naruszenia prawa autorskiego?	141
4. Fotografia i dozwolony użytek	147
A. Uwagi ogólne	147
B. Cytat	148
C. Parodia i satyra	149
D. Prawo panoramy	150
E. Miniatury fotografii w wyszukiwarkach internetowych	155
5. Sztuka przywłaszczeniowa	158
6. Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC)	158
7. Głupia zabawa	159
8. Wnioski	160
IV. SZTUKA PRZYWŁASZCZENIOWA (APPROPRIATION ART)	
A PRAWO AUTORSKIE	162
1. Wstęp	162
2. Autorskoprawny status sztuki przywłaszczeniowej	165

A. Brak nowego utworu	165
B. Dzieła niesamoistne i dzieła z cytataми	167
3. Dozwolony użytek w sztuce przywłaszczeniowej	171
4. Sztuka przywłaszczeniowa a autorskie dobra osobiste	179
5. Wnioski	181
V. „POLITYKA”, <i>W SAMO POŁUDNIE</i> I PLAKAT SOLIDARNOŚCI	185
1. Problem istnienia utworu	185
2. Dzieło tylko inspirowane i dzieło przejmujące cudze elementy twórcze	188
3. Dopuszczalność wykorzystania elementów twórczych z cudzego dzieła	192
A. Uwagi ogólne	192
B. Parodia i wyjaśnianie jako postać cytatu	194
C. Wykorzystanie plakatu dla własnych celów promocyjnych	196
D. Cytat „ilustracyjny”	197
E. Obowiązek wskazania autorstwa wykorzystanego utworu	199
4. Status prawny i logo Solidarności	201
5. Same wątpliwości	204
6. Wnioski	205
VI. PLAKAT ZJAZDOWY	206
1. Uwagi ogólne	206
2. Naruszenie autorskich dóbr osobistych	207
A. Prawo do autorstwa	207
B. Prawo do integralności	208
3. Autorskie prawa majątkowe	208
4. Dozwolony użytek – cytaty	211
VII. <i>MONA LISA</i> W ŚWIELE PRAWA AUTORSKIEGO	217
1. Uwagi ogólne	217
2. Eksploatacja cudzego utworu	218
A. Utwór inspirowany	218
B. „Nietwórcza” modyfikacja dzieła (brak nowego utworu)	219
C. Fotografia obrazu a utwór	223
D. Dzieła zależne i dopuszczalność eksploatacji cudzego utworu we własnym dziele	225
3. Autorskie dobra osobiste	228
A. Autorskie dobra osobiste po śmierci twórcy	228
B. Prawo do autorstwa	229

C. Naruszenie prawa do integralności i prawa do rzetelnego wykorzystania utworu	230
4. Wnioski	232
VIII. W SPRAWIE DOPUSZCZALNOŚCI ZAMIESZCZENIA ILUSTRACJI W TEJ KSIĄŻCE	233
IX. ZAMIAST WNIOSKÓW: NARUSZENIE PRAW AUTORSKICH DO UTWORU	241
X. POSTSCRIPTUM – ZABAWY Z OKŁADKĄ	244
O AUTORZE	249

I WSTĘP

Podstawowy pomysł tej książki polega na wykorzystaniu ilustracji do analizy ochrony autorskiej. Nie chodzi tu o ubarwienie wyводу, ale – w moim założeniu – o pokazanie na konkretnych przykładach dylematów, trudności i ciągłej niepewności w stosowaniu prawa autorskiego. Zamieszczone w książce rysunki, obrazy, zdjęcia albo bezpośrednio stanowiły przedmiot sporów sądowych, dyskusji prasowych lub „internetowych” w kontekście naruszania praw autorskich, albo są dobrą ilustracją trudności w interpretacjach autorskoprawnych. Wprawdzie możliwa byłaby także analiza prawna bez tych obrazków, ale tylko gdy czytelnik bezpośrednio skonfrontuje wywody prawne z nimi, może rozważać trafność i rzetelność konkretnych rozumowań i rozstrzygnięć sądowych, a także wartość wielu generalizacji. Inaczej ujmując, bez tych ilustracji również możliwe jest prowadzenie wywodów prawnych. Możliwe – tak, ale taki wywód jest mniej wyrazisty, ogranicza ocenę trafności danego rozstrzygnięcia czy też odpowiedniości argumentów. Zilustrowane teksty zamieszczone w tej książce mają wykazać sensowność i racje dla tego rodzaju podejścia.

Oczywiście pomysł ten można kwestionować. Przecież książki ze sfery prawa autorskiego z reguły nie są ilustrowane, a nikt z tego powodu nie zaprzecza ich wartości. Ale przykłady przeciwnie nie są tak rzadkie. Warto tu wymienić na przykład książki: R.A. Gorman, J. Ginsburg, *Copyright for the nineties*, Charlottesville 1993, E. Samuels, *The Illustrated Story of Copyright*, New York 2000, czy też S. Zentek, *Designschutz, Fallsammlung zum Schutz Kreativer Leistungen*, Berlin 2003¹. Mogą tu też zostać zgłoszone zastrzeżenia prawnoautorskie co do dopuszczalności takiego podejścia. Chodzi o pytanie, czy przepisy o dozwolonym użytku (przede wszystkim art. 29 ust. 1 ustawy – Prawo autorskie) uzasadniają tego rodzaju eksploatację utworów².

Zbieranie materiału ilustracyjnego do tej książki było dla mnie dobrą zabawą – podobną do pasji kolekcjonowania. Tylko w części pochodzą one z opinii prawnych i praktyki w kancelarii. Przykłady zaczerpnąłem także z wymienionych wyżej książek. Wielokrotnie ponad rozsądną miarę „zatracałem się” w internecie w poszukiwaniu dalszych obrazków – początkowo tylko na potrzeby wykładów, a od kilku lat także z myślą o tej książce. Co ciekawe, w trakcie tego „polowania” często napotykałem na takie ilustracje, które „otwierały” dla mnie nowe pytania prawne lub prowadziły do zakwestionowania uprzednich (cudzych lub moich) argumentów i kwalifikacji prawnych. To nieoczekiwany aspekt przyjętego w tej książce podejścia.

Niekiedy w kolejnych rozdziałach wracam do tych samych problemów (np. cecha twórczości, granice cytatu) – ale dopiero przy kilkukrotnym przedstawieniu tego samego problemu, na tle różnych przykładów, w sposób dobitny ujawnia się, jak bardzo są to określenia rozmyte.

Pomysł tej książki, a więc jej „obrazkowy” charakter, zawęził jej zakres. Zrezygnowałem z omówienia całości prawa autorskiego. Koncentruję się na analizie tej problematyki, która może być

¹ Warto też zwrócić uwagę, że w słynnej monografii M. Kummera, *Das urheberrechtlich schützbares Werk*, Bern 1968, zamieszczono 48 reprodukcji dzieł sztuki współczesnej – także na potrzeby analizy prawnoautorskiej. Por. też W. Maaßen, *Plagiat, freie Benutzung oder Kunstzitat? Erscheinungsformen der urheberrechtlichen Leistungsübernahme in Fotografie und Kunst* (w:) *Kunst, Recht und Geld. Festschrift für Gerhard Pfennig zum 65. Geburtstag*, red. A. Schierholz, F. Melichar, München 2012, s. 135–178. W rozprawie tej przyjęto analogiczną metodę, jeśli chodzi o wykorzystywanie zdjęć, jak w niniejszej książce.

² Por. w tej kwestii pkt VIII.

oparta na materiale ilustracyjnym. Powoduje to oczywiście pominięcie wielu istotnych kwestii, które nie poddają się tego rodzaju podejściu. Chodzi np. o umowy autorskie, organizacje zbiorowego zarządzania, ochronę programów komputerowych czy też dzieł literackich i muzycznych, roszczenia, pośrednie naruszenie praw autorskich, ochronę fabuły w utworze literackim, przedruk artykułów czy też licencje biblioteczne.

Nie mam odpowiedniego dystansu do tej książki. Gdy przeglądam ją teraz, odnoszę wrażenie, że za dużo w niej spostrzeżeń banalnych, powtórzeń, za mało pogłębionych interpretacji prawnych oraz zbyt rzadko proponuję stanowcze i jednoznaczne rozstrzygnięcia. Jednak uważam, że przynajmniej zebrane obrazki są bardzo interesujące, a nadto, że będą one użyteczne dla innych, prowadzących zajęcia dydaktyczne z prawa autorskiego.

Przy pisaniu tej książki, a zwłaszcza zbieraniu obrazków, na pewno dobrze się bawiłem. Stąd – po części – jej tytuł. Nawiązuje on także do książki mojego Taty Henryka Markiewicza *Zabawy literackie*. Ten „cytat” uzasadniony jest także tym, że Ojciec czytał niektóre fragmenty tego opracowania (i jak zwykle pozornie łagodnie polemizował z niektórymi тезami lub niekonsekwentną argumentacją) i namawiał mnie do kontynuowania tego rodzaju zabawy prawniczej.

Patrząc na tę książkę z perspektywy czytelników, chcę zaznaczyć jej dwa aspekty. Z jednej strony, mam nadzieję, że będzie ona także zabawna dla nich między innymi ze względu na: a) zestawienie często wysublimowanych i głębokich ocen sądowych lub doktrynalnych uzasadniających przyznanie ochrony autorskiej danemu wytworowi z jego „byłe jakim” wyglądem, b) uwidocznienie, jak różne przekształcenia tego samego utworu ilustrują różne autorskie problemy prawne, c) pokazanie, jak prawo autorskie „wciska się” na nieoczekiwane tereny (np. ze względu na ochronę autorskich dóbr osobistych dawno zmarłego twórcy), d) a także z uwagi na żartobliwe lub zaskakujące zestawienie różnych utworów dla ilustracji tego samego problemu prawnego. Z drugiej jednak strony, wrażenia przy lekturze tej książki są także przykre. Uwidacznia ona bowiem rozmiśnianie się ochrony autorskiej z oczekiwaniami ze strony twórców sztuki współczesnej. Chodzi tu także o niespodziewaną dużą niepewność i brak kryteriów dla stwierdzania, czy: a) dany wytwór działania człowieka stanowi utwór, b) którego elementy są chronione przez prawo autorskie, c) jaki jest zakres dozwolonego użytku, d) kiedy naruszane są autorskie dobra osobiste. Zdaję sobie sprawę, że brak wyrazistych kryteriów istnieje także w innych dziedzinach prawa, ale tu jest szczególnie intensywny i wpływa paraliżująco zarówno na twórczość, jak i korzystanie z dóbr kultury. Te ujemne strony stosowania prawa autorskiego oczywiście były już uprzednio znane. Książka ta jednak uświadamia ich niespodziewaną skalę.

Za pracę nad ostateczną redakcją tej książki bardzo dziękuję Pani Sybilli Stanisławskiej-Kloc, Zespołowi „M” (Grażynie, Dominice i Michałowi), Pani Małgorzacie Rybak oraz oczywiście Paniom Monice Pawłowskiej i Katarzynie Rybczyńskiej. Odrębne wyrazy wdzięczności chcę tu zamieścić dla Janusza Barty – za wszystko.

Kraków, 25 lutego 2015 r.

II UTWÓR I JEGO OCHRONA W PRAWIE AUTORSKIM – ILUSTROWANE ABC I D³

1. WPROWADZENIE

Dobrym wprowadzeniem do tej książki jest poniższy rysunek. Został on zamieszczony w internecie w materiałach pt. *Matury 2006* Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z żartobliwym podpisem: „Rysunek powyższy pochodzi z arkusza egzaminacyjnego jednego z tegorocznych zdających. Był to jedyny rezultat intelektualnej pracy podczas egzaminu z matematyki, który zdający dostarczył egzaminatorom do oceny”⁴.

Zapewne rozpowszechniający ten „arkusz egzaminacyjny” nie mieli świadomości problemów prawnych wiążących się z tym działaniem. Rysunek ten stanowi bowiem utwór w rozumieniu prawa autorskiego. A jeżeli tak – to przecież do korzystania z niego konieczne było zezwolenie twórcy. Jego brak przesądza o naruszeniu autorskich praw majątkowych – z czym wiąże się odpowiedzialność cywilna i karna. Powstaje tu także problem naruszenia autorskich dóbr osobistych. Pominęto przecież wskazanie autorstwa, a także dokonano pierwszego publicznego rozpowszechnienia utworu bez zgody jego twórcy. Niezależnie pojawia się kwestia dalszej odpowiedzialności prawnej – między innymi związanej z naruszeniem powszechnych dóbr osobistych jego autora ze względu na jego ośmieszenie. Nasuwa się też pytanie, czy można było ten rysunek umieścić w tej książce. Jeżeli przyjmuje się możliwość powołania się na cytaty dla tego rodzaju materiału ilustracyjnego, to przecież dotyczy to wyłącznie utworów po raz pierwszy rozpowszechnionych za zgodą autora. Toteż legalizacji dla tego rodzaju postępowania należy raczej szukać w kon-

³ Tekst ten zawiera nie tylko elementarne informacje – stąd nie tylko „ABC”.

⁴ Raport pt. *Matura 2006. Komentarz do zadań z matematyki*, lipiec 2006, opracowano w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z wykorzystaniem materiałów otrzymanych z okręgowych komisji egzaminacyjnych, http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/rap_mat.pdf.

ISBN 978-83-264-7976-2

9 788326 479762

CENA 89 ZŁ

(W TYM 5% VAT)